

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
NILS WAHL IŠVADA,
pateikta 2018 m. kovo 22 d.¹

Sujungtos bylos C-96/16 ir C-94/17

Banco Santander SA
prieš
Mahamadou Demba,
Mercedes Godoy Bonet

(*Juzgado de Primera Instancia n° 38 de Barcelona* (Barselonos pirmosios instancijos teismas Nr. 38, Ispanija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

ir

Rafael Ramón Escobedo Cortés
prieš
Banco de Sabadell SA

(*Tribunal Supremo* (Aukščiausiasis Teismas, Ispanija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Direktyva 93/13/EEB – Su vartotojais sudarytos sutartys – Nesąžiningos sąlygos – Reikalavimų perleidimas – Išpirkimo teisės nebuvimas – Sutarties sąlygos, kurioje nustatomos palūkanos už praleistą terminą, nesąžiningumo vertinimo kriterijai – Šio nesąžiningumo pasekmės“

Įvadas

1. Šie du Ispanijos teismų prašymai priimti prejudicinį sprendimą pateikti nagrinėjant bylas tarp tam tikrų bankų ir vartotojų, susijusias su jų sudarytų paskolų sutarčių vykdymu.
2. Šios bylos, be kita ko, susijusios su nacionalinių teismų praktikos, pagal kurią, pirma, kaip nesąžiningos preziumuojamos vartojimo paskolų sutarčių sąlygos, dėl kurių nebuvo derėtasi ir kuriose nustatytos daugiau kaip dviem procentiniais punktais už įprastas (kompensacines) palūkanas didesnės palūkanos už praleistą terminą ir, antra, ši išvada būtinai sukelia tam tikrų pasekmių be įkeitimo suteiktoms paskoloms ir hipotekinėms paskoloms, suderinamumu su Sąjungos teise, visų pirma su Direktyva 93/13/EEB². Šią taisyklę *Tribunal Supremo* (Aukščiausiasis Teismas, Ispanija) suformulavo įvairiuose sprendimuose³, kurie buvo priimti po Teisingumo Teismo sprendimų bylose *Aziz*⁴ ir *Unicaja Banco SA*⁵.

1 Originalo kalba: prancūzų.

2 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL L 95, 1993, p. 29; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 288) su pakeitimais, padarytais 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES (OL L 304, 2011, p. 64) (toliau – Direktyva 93/13).

3 Sprendimai dėl paskolų be įkeitimo atitinkamai priimti 2015 m. balandžio 22 d., rugsėjo 7 ir 8 d. Sprendimus dėl hipotekinių paskolų *Tribunal Supremo* priėmė 2015 m. gruodžio 23 d., 2016 m. vasario 18 d. ir birželio 3 d.

4 2013 m. kovo 14 d. Sprendimas *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164).

5 2015 m. sausio 21 d. Sprendimas *Unicaja Banco ir Caixabank* (C-482/13, C-484/13, C-485/13 ir C-487/13, EU:C:2015:21).

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

3. Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „sutarčių sąlygoms, atspindinčioms įstatymų ar kitų teisės aktų privalomąsias nuostatas <...>, šios direktyvos nuostatos nėra taikomos“.

4. Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 ir 3 dalys suformuluotos taip:

„1. Ta sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.

<...>

3. Priede pateikiamas orientacinis ir neišsamus sąlygų, kurias galima laikyti nesąžiningomis, sąrašas.“

5. Šios direktyvos 4 straipsnio 1 dalyje nurodyta:

„Nepažeidžiant 7 straipsnio, sutarties sąlygos nesąžiningumas vertinamas, atsižvelgiant į prekių ar paslaugų, dėl kurių buvo sudaryta sutartis, pobūdį ir sutarties sudarymo metu nurodant visas sutarties sudarymo aplinkybes ir visas kitas tos sutarties arba kitos sutarties, nuo kurios ji priklauso, sąlygas.“

6. Minėtos direktyvos 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės nustato, kad nesąžiningos sąlygos naudojamos sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas sudaro su vartotoju taip, kaip numatyta jų nacionalinės teisės aktuose, nebūtų privalomos vartotojui, ir kad sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų [Valstybės narės nustato, kad sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas sudaro su vartotoju, naudojamos nesąžiningos sąlygos nacionalinės teisės aktuose nustatytais sąlygomis nebūtų privalomos vartotojui ir kad sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų].“

7. Direktyvos 93/13 7 straipsnio 1 dalyje numatyta:

„Valstybės narės užtikrina, kad vartotojų ir konkurentų naudai egzistuočių pakankamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nuolatiniams nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse, pardavėjų ar tiekėjų sudaromose su vartotojais.“

8. Šios direktyvos 8 straipsnyje nurodyta:

„Valstybės narės gali priimti arba išlaikyti pačias griežčiausias [griežtesnes] Sutartį atitinkančias nuostatas šia direktyva reglamentuojamoje srityje, siekiant [siekdamos] užtikrinti maksimalią [geresnę] vartotojo apsaugą.“

9. Tos pačios direktyvos 8a straipsnyje nustatyta:

„1. Kai valstybė narė priima nuostatas pagal 8 straipsnį, apie tai ir apie bet kuriuos tolesnius pakeitimus pranešama Komisijai, visų pirma:

<...>

– kai tose nuostatose pateikiami sutarties sąlygų, laikytinų nesąžiningomis, sąrašai.

2. Komisija užtikrina, kad 1 dalyje nurodyta informacija būtų lengvai prieinama vartotojams ir prekyautojams, *inter alia*, tam skirtoje interneto svetainėje.

<...>“

Ispanijos teisė

Nuostatos dėl nesąžiningų sąlygų

10. Pagrindinėms byloms taikytinos redakcijos *Texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias* (naujos redakcijos Bendrasis įstatymas dėl vartotojų ir naudotojų apsaugos ir kitų papildomų įstatymų), patvirtinto 2007 m. lapkričio 16 d. *Real Decreto Legislativo 1/2007* (toliau – Karaliaus įstatyminis dekretas Nr. 1/2007)⁶, 82 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Nesąžiningomis sąlygomis laikomos sutarčių sąlygos, kurios šalių nebuvo individualiai aptartos, ir bet kuri praktika, dėl kurios nebuvo gauta aiškaus sutikimo, kuriomis dėl sąžiningumo reikalavimo pažeidimo iš esmės pažeidžiama šalių teisių ir pareigų pusiausvyra vartotojo nenaudai. Bet kuriuo atveju nesąžiningomis sąlygomis laikomos šio įstatymo pirmoje papildomoje nuostatoje išvardytos sąlygos.“

11. Karaliaus įstatyminio dekreto Nr. 1/2007 83 straipsnyje nustatyta:

„1. Nesąžiningos sąlygos yra niekinės, ir laikoma, kad dėl jų nebuvo susitarta.

2. Negaliojanti sutarties dalis pataisoma pagal *Código Civil* (Civilinio kodekso) 1258 straipsnį ir laikantis sąžiningumo principo.

Šiuo tikslu teismas, kuris pripažįsta tokias sąlygas niekinėmis, pataiso sutartį ir atlieka tarpininko vaidmenį dėl šalių teisių ir pareigų, jei sutartis lieka galioti, ir dėl tokio negaliojimo pasekmių, jeigu dėl negaliojimo vartotojui ir naudotojui padaroma didelė žala. Teismas paskelbia sutartį negaliojančia tik tuo atveju, jei dėl likusių sąlygų šalių padėtis tampa nelygiavertė ir to negalima pataisyti.“

Nuostatos dėl skolos pasibaigimo

12. *Código Civil* (Civilinis kodeksas) 1535 straipsnyje, kuriame reglamentuojama skolininko teisė išpirkti savo skolą reikalavimo perleidimo atveju, nustatyta:

„Jei ginčijama skola perleidžiama, skolininkas turi teisę ją panaikinti kompensuodamas perėmėjui jo sumokėtą sumą, patirtas išlaidas ir palūkanas, skaičiuojamas atsižvelgiant į sumokėtą sumą nuo tos dienos, kai ji buvo sumokėta.

Skola laikoma ginčijama nuo to momento, kai pateikiamas atsiliepinimas į ieškinį dėl šios skolos.

Savo teise skolininkas gali pasinaudoti per 9 dienas nuo dienos, kai skolos perėmėjas pareikalauja sumokėti.“

⁶ BOE, Nr. 287, 2007 m. lapkričio 30 d., p. 49 181.

13. Skolos perėjimas iš perleidėjo perėmėjui teismo procesuose reglamentuotas 2000 m. sausio 7 d. *Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil* (2000 m. sausio 7 d. Įstatymas 1/2000 dėl civilinio proceso kodekso (toliau – Civilinio proceso kodeksas) 17 ir 540 straipsniuose (minėtas 17 straipsnis taikomas bylą nagrinėjant iš esmės, o 540 straipsnis taikomas vykdymo procedūrose).

Nuostatos dėl palūkanų už praleistą terminą nustatymo

14. *Código Civil* (Civilinis kodeksas) 1108 straipsnyje nustatyta:

„Kai piniginės prievolės atveju skolininkas delsia vykdyti skolinius įsipareigojimus, žalą ir nuostolius jis atlygina sumokėdamas sutartas palūkanas, išskyrus atvejus, jeigu teisės aktuose numatyta priešingai, o jei nesutarinama, turi būti mokamos teisės aktuose numatytos palūkanos.“

15. 2013 m. gegužės 14 d. *Ley Hipotecaria* (Hipotekos įstatymas), iš dalies pakeisto 2013 m. gegužės 14 d. *Ley 1/2013, de medidas para reforzar la protección a los deudores hipotecarios, reestructuración de deuda y alquiler social* (Įstatymas Nr. 1/2013 dėl priemonių, skirtų hipotekos skolininkų apsaugai sustiprinti, skolos restruktūrizavimo ir socialinio būsto nuomos), 114 straipsnio 3 dalyje nustatyta⁷:

„Palūkanos už laiku nesumokėtas įprastinio gyvenamojo būsto įsigijimo paskolos ar kredito, užtikrinto šio būsto hipoteka, įmokas negali būti daugiau kaip tris kartus didesnės už teisės aktuose nustatytas palūkanas ir gali būti skaičiuojamos tik nuo pagrindinės įsiskolinimo sumos. <...>“

Pagrindinės bylos ir prejudiciniai klausimai

Byla C-96/16

16. Iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje C-96/16 matyti, kad Mercedes Godoy Bonet ir Mahamadou Demba su banku *Banco Santander SA* sudarė dvi paskolos sutartis, atitinkamai 2009 m. lapkričio 2 d. ir 2011 m. rugsėjo 22 d., M. Godoy Bonet atveju dėl 30 750 EUR sumos, kurios grąžinimo terminas buvo nustatytas 2014 m. lapkričio 2 d., ir M. Demba atveju dėl 32 153,63 EUR sumos, kurios grąžinimo terminas buvo 2019 m. rugsėjo 22 d.

17. Pagal šių sutarčių bendrąsias sąlygas įprastų palūkanų ir palūkanų, mokamų praleidus terminą, dydis atitinkamai buvo nustatytas 8,50 ir 18,50 % pirmojoje sutartyje ir 11,20 ir 23,70 % antrojoje sutartyje.

18. Kadangi M. Demba ir M. Godoy Bonet nustojo mokėti nagrinėjamosiose paskolų sutartyse numatytas mėnesines įmokas *Banco Santander*, šis bankas paskelbė, kad šios sutartys yra nutraukiamos pagal jų bendrųjų sąlygų 8 punktą, ir prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui pateikė prašymą dėl M. Demba ir M. Godoy Bonet skolos, kurią sudarė bendra 53 664,14 EUR suma, išieškojimo.

19. Nors tokia galimybė minėtose bendrosiose sąlygose nebuvo numatyta, *Banco Santander*, remdamasis Civilinio kodekso 1112 ir 1255 straipsniais, pagal 2015 m. birželio 16 d. oficialiai patvirtintą aktą perleido šią skolą už 3 215,72 EUR trečiajam asmeniui.

20. Tada šis trečiasis asmuo pateikė prašymą leisti pakeisti *Banco Santander* vykdymo procedūroje, kurią šis bankas pradėjo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teisme.

⁷ BOE, Nr. 116, 2013 m. gegužės 15 d., p. 36 373.

21. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui kyla klausimas, ar M. Demba ir M. Godoy Bonet turi teisę išpirkti savo skolą ir taip ją panaikinti, kompensuojant minėtam trečiajam asmeniui sumą, kurią jis sumokėjo už skolos perleidimą, kartu su taikytinomis palūkanomis ir išlaidomis (toliau – išpirkimo teisė).

22. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui visų pirma kyla abejonių dėl to, ar praktika, kai prekyautojas, nesant konkrečios sutarties sąlygos šiuo klausimu, perleidžia arba nuperka skolą už nedidelę kainą, iš anksto nepranešęs skolininkui apie šį perleidimą, negavęs jo sutikimo ir nesuteikęs jam galimybės išsipirkti savo skolą ir taip ją panaikinti kompensuojant perėmėjui sumą, kurią jis sumokėjo dėl šio perleidimo, kartu su taikytinomis papildomomis išlaidomis, yra suderinama su Sąjungos teise, visų pirma su Direktyva 93/13.

23. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia dėl veiksmų, į kuriuos reikia atsižvelgti siekiant įvertinti bendrųjų sąlygų, kuriose nustatytos palūkanos už praleistą terminą, galimai nesąžiningą pobūdį, ir dėl pasekmių, kylančių dėl šio nesąžiningumo.

24. Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad, remiantis suformuota *Tribunal Supremo* praktika, su vartotoju be įkeitimo sudarytos paskolos sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo derėtasi ir kurioje nustatytos palūkanos už praleistą terminą, turi būti laikoma nesąžininga, jei ši palūkanų norma daugiau kaip dviem procentiniais punktais viršija įprastą palūkanų normą, dėl kurios susitarė šios sutarties šalys. Remiantis šia teismo praktika, tokiu atveju įprastos palūkanos skaičiuojamos, kol padengiama visa skola.

25. Tačiau minėtam teismui kyla abejonių dėl tokios teismo praktikos suderinamumo su Direktyva 93/13. Iš tiesų, pirma, įvedusi objektyvų kriterijų, automatiškai taikomą vertinant sutarčių sąlygų, kuriose nustatyta taikytina palūkanų už praleistą terminą norma, nesąžiningumą, tokia teismo praktika neleidžia prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui atsižvelgti į visas konkrečius atvejo aplinkybes. Antra, nustačiusi, kad įprastos palūkanos toliau skaičiuojamos, kol visiškai skola gražinama, kai sąlyga, kurioje nustatytos palūkanos už praleistą terminą, buvo pripažinta nesąžininga, minėta teismo praktika įpareigoja nacionalinį teismą peržiūrėti sutarties turinį.

26. Šiomis aplinkybėmis *Juzgado de Primera Instancia no 38 de Barcelona* (Barselonos pirmosios instancijos teismas Nr. 38, Ispanija) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

- „1. a) Ar prekyautojo veikla, kai skola perleidžiama arba nuperkama nesuteikiant vartotojui galimybės panaikinti išsiskolinimo sumokant skolą perėmusio asmens sumokėtą [sumą], palūkanas ir išlaidas, neprieštarauja Sąjungos teisei ir konkrečiai Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 38 straipsniui <...> ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 4 straipsnio 2 daliai, 12 straipsniui ir 169 straipsnio 1 daliai?
- b) Ar minėta praktika, kai prekyautojas perka vartotojo skolą už nedidelę kainą, negavęs vartotojo sutikimo ir jam apie tai net nežinant, be to, tokia praktika nenumatyta kaip bendroji sutarties sąlyga arba sutartyje nenumatyta kaip nesąžininga sąlyga ir vartotojui nesuteikiama galimybė dalyvauti šiame sandoryje pasinaudojant teise perpirkti skolą, neprieštarauja Direktyvoje 93/13 įtvirtintiems principams, ypač veiksmingumo principui, ir šios direktyvos 3 straipsnio 1 daliai ir 7 straipsnio 1 daliai?
2. a) Ar, atsižvelgiant į Direktyvą 93/13, ypač į jos 6 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnio 1 dalį, ir siekiant užtikrinti vartotojų ir naudotojų apsaugą ir ją plėtojančią teismo praktiką, Sąjungos teisei neprieštarauja tai, kad nustatomas vienareikšmis kriterijus, jog su vartotojais sudaromose paskolos be įkeitimo sutartyse nesąžininga yra tokia sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, pagal kurią delspinigių norma dviem procentiniais punktais viršija sutartyje numatytą palūkanų normą?

- b) Ar, atsižvelgiant į Direktyvą 93/13, ypač į jos 6 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnio 1 dalį, ir siekiant užtikrinti vartotojų ir naudotojų apsaugą ir ją plėtojančią teismo praktiką, neprieštarauja Sąjungos teisei tokios teisinės pasekmės, kad [įprastos] palūkanos skaičiuojamos, kol padengiama visa skola, nustatymas?“

Byla C-94/17

27. Kaip matyti iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje C-94/17, 1999 m. sausio 11 d. Rafael Ramón Escobedo Cortés su *Caja de Ahorros del Mediterráneo*, kuris vėliau tapo *Banco de Sabadell*, sudarė hipoteka užtikrintą paskolos sutartį, kurios vertė – 17 633,70 EUR, šeimos būstui įsigyti, ji turėjo būti gražinta kas mėnesį mokant įmokas. Šios sutarties 3 ir 3a sąlygose buvo numatyta įprasta 5,5 % metinių palūkanų norma, kuri galėjo kisti nuo pirmųjų metų. Klostantis pagrindinei bylai reikšmingoms aplinkybėms ši palūkanų norma buvo 4,75 % per metus. Minėtos sutarties 6 sąlygoje nurodyta, kad už laiku nesumokėtas paskolos gražinimo įmokas skaičiuojami metiniai 25 % delspinigiai.

28. Pavėlavęs sumokėti, R. Escobedo Cortés kreipėsi į jurisdikciją turintį *Juzgado de Primera Instancia* (pirmosios instancijos teismas, Ispanija), pareikšdamas ieškinį *Banco de Sabadell* dėl minėtos sutarties sąlygos panaikinimo, motyvuodamas tuo, kad ji yra nesąžininga.

29. Minėtas teismas pripažino tokią sąlygą nesąžininga. Todėl jis nusprendė, kad už praleistą terminą taikytina palūkanų norma turėjo būti sumažinta iki Hipotekos įstatymo 114 straipsnio 3 dalyje nustatytos ribos, t. y. turėjo būti nustatyta palūkanų norma, tris kartus didesnė už teisės aktuose nustatytą palūkanų normą. Šis sprendimas buvo patvirtintas apeliacinėje instancijoje 2014 m. rugsėjo 18 d. *Audiencia Provincial de Alicante* (Alikantės provincijos teismas, Ispanija) sprendimu.

30. R. Escobedo Cortés pateikė kasacinį skundą dėl šio sprendimo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui, motyvuodamas tuo, kad juo pažeidžiama Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalis ir 7 straipsnio 1 dalis.

31. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad jam kyla abejonių dėl daugelio šios direktyvos nuostatų, kuriomis remiasi R. Escobedo Cortés ir kurias būtina taikyti siekiant išnagrinėti bylą, aiškinimo.

32. Tokiomis aplinkybėmis *Tribunal Supremo* nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

- „1. Ar pagal Direktyvos [93/13] 3 straipsnį, siejamą su jos priedo 1 punkto e papunkčiu, ir 4 straipsnio 1 dalį draudžiama teismo praktika, pagal kurią paskolos sutarties sąlyga, nustatanti delspinigius, kurie daugiau kaip 2 % viršija sutartyje numatytas [įprastas] metines paskolos palūkanas, laikoma neproporcingai didele kompensacija, kurią turi mokėti mokėjimo įsipareigojimą pavėlavęs įvykdyti vartotojas, ir todėl ją reikia laikyti nesąžininga?
2. Ar pagal Direktyvos [93/13] 3 straipsnį, siejamą su jos priedo 1 punkto e papunkčiu, 4 straipsnio 1 dalimi, 6 straipsnio 1 dalimi ir 7 straipsnio 1 dalimi, draudžiama teismo praktika, pagal kurią, priimant sprendimą dėl delspinigius nustatančios paskolos sutarties sąlygos nesąžiningumo, tokio nesąžiningumo kontrolės kriterijus yra aplinkybė, kad delspinigiai viršija paskolos palūkanų normą, nes laikoma, kad taip „iš vartotojo, kuris neįvykdo savo įsipareigojimo, kaip kompensaciją už tai reikalaujama sumokėti neproporcingai didelę sumą“, ir kad pripažinus, jog sąlyga nesąžininga, tokie delspinigiai apskritai neturi būti mokami, o tik turi būti toliau iki paskolos gražinimo pabaigos skaičiuojamos paskolos palūkanos?

3. Jeigu atsakymas į antrąjį klausimą būtų teigiamas, kai paskolos gavėjas neįvykdo savo įsipareigojimo mokėti paskolos grąžinimo įmokų per sutartyje nustatytus terminus ir delspinigius nustatanti sutarties sąlyga pripažįstama negaliojančia dėl to, kad ji nesąžininga, ar reikia numatyti kitus padarinius, kaip antai, kad visiškai neturi būti mokamos paskolos palūkanos ar delspinigiai arba kad turi būti skaičiuojamos teisės aktuose numatytos palūkanos, kurie būtų suderinami su Direktyva [93/13]?”

Procesas Teisingumo Teisme

33. 2016 m. liepos 13 d. Teisingumo Teismo pirmininko nutartimi *Juzgado de Primera Instancia n° 38 de Barcelona* (Barselonos pirmosios instancijos teismas Nr. 38) prašymas bylą C-96/16 nagrinėti taikant pagreitintą procedūrą, numatytą Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 23a straipsnyje ir Teisingumo Teismo procedūros reglamento 105 straipsnio 1 dalyje, buvo atmestas.

34. 2017 m. balandžio 5 d. Teisingumo Teismo pirmininko nutartimi *Tribunal Supremo* prašymas bylą C-94/17 nagrinėti pagal pagreitintą procedūrą, numatytą Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statuto 23a straipsnyje ir Teisingumo Teismo procedūros reglamento 105 straipsnio 1 dalyje, buvo atmestas.

35. Rašytines pastabas byloje C-96/16 pateikė *Banco Santander*, Ispanijos vyriausybė ir Europos Komisija, o byloje C-94/17 – *Banco de Sabadell*, Ispanijos ir Lenkijos vyriausybės ir Komisija.

36. 2017 m. lapkričio 21 d. sprendimu bylos C-96/16 ir C-94/17 buvo sujungtos tam, kad būtų bendrai vykdoma žodinė proceso dalis ir priimtas sprendimas.

37. 2018 m. sausio 10 d. buvo surengtas posėdis, jame dalyvavo *Banco Santander*, *Banco de Sabadell*, Ispanijos vyriausybė ir Komisija.

Analizė

38. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismų klausimai iš esmės susiję su trimis aspektais, juos nagrinėsiu iš eilės. Pirmą, šiems teismams kyla abejonių dėl prekiautojo veiklos jam iš vartotojo priklausančios skolos perleidimo srityje suderinamumo su Sąjungos teise. Antra, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikę teismai klausia, ar Sąjungos teisė vartotojų apsaugos srityje draudžia naujausią *Tribunal Supremo* praktiką tiek, kiek pagal ją numatyta, kad sąlyga, kuria nustatomos palūkanos už praleistą terminą, yra nesąžininga, nes pagal ją paskolos sutartyje numatyta įprasta palūkanų norma viršijama daugiau kaip dviem procentų punktais. Galiausiai, trečia, Teisingumo Teismas turi išnagrinėti, ar tuo atveju, jei pagal minėtą teismo praktiką sutarties sąlyga dėl palūkanų už praleistą terminą pripažįstama nesąžininga, įprastos palūkanos gali būti taikomos, kol skola grąžinama visiškai.

Dėl pirmojo klausimo a ir b punktų byloje C-96/16 – dėl ginčijamos skolos perleidimo praktikos suderinamumo su Sąjungos teise

39. Savo pirmaisiais dviem klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas byloje C-96/16 klausia, ar prekiautojo praktika perleisti arba nusipirkti skolą, kurią jam yra skolingas vartotojas, jei šio perleidimo galimybė nenumatyta su šiuo vartotoju sudarytoje paskolos sutartyje, prieš tai nepranešus vartotojui apie tokį perleidimą, negavus jo sutikimo ir nesuteikus jam galimybės išpirkti savo skolą ir taip ją panaikinti, kompensuojant perėmėjui sumą, kurią jis sumokėjo už šį perleidimą, ir padengiant taikytinas papildomas išlaidas, turi būti laikoma suderinama su tam tikromis Sąjungos teisės nuostatomis.

40. Atrodo, kad, kaip pažymi *Banco Santander* ir Ispanijos vyriausybė, iš šių klausimų, kuriuos reikia nagrinėti kartu, matyti, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas prašo Teisingumo Teismo nustatyti, ar pagal Direktyvą 93/13⁸ draudžiamos nacionalinės Ispanijos teisės nuostatos, kuriomis reglamentuojamas šis skolos perleidimo atvejis, t. y. Civilinio kodekso 1535 straipsnis ir Civilinio proceso kodekso 17 ir 540 straipsniai.

41. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad iš tiesų šių nuostatų galiojimą galima paneigti, atsižvelgiant į vartotojų apsaugą. Šiuo klausimu jis atkreipia dėmesį į tai, kad, nors Civilinio kodekso 1535 straipsnyje numatyta išpirkimo teisė, ji vis dėlto yra apribota vadinamųjų ginčijamų skolų, t. y. tų, dėl kurių yra ginčijamasi iš esmės per procedūrą dėl skolos pripažinimo. Taigi šiame straipsnyje nebuvo numatyta skolininko galimybė remtis šia teise per tokią skolos išieškojimo procedūrą, kaip yra pagrindinėje byloje arba neteisminio perleidimo atveju, ir tai, kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, neužtikrina pakankamos vartotojų interesų apsaugos. Šio teismo teigimu, tokia apsauga taip pat neužtikrinama Civilinio proceso kodekso 17 ir 540 straipsniuose, kuriuose reglamentuojamas perleidėjo pakeitimas perėmėju teismo procesuose, visų pirma todėl, kad šiose nuostatose neminima Civilinio kodekso 1535 straipsnyje numatyta išpirkimo teisė.

42. Laikausi nuomonės, kad į šiuos klausimus, kaip jie performuluoti šio sprendimo 40 punkte, reikia atsakyti neigiamai.

43. Iš tiesų iš Direktyvos 93/13 1 straipsnio 1 dalies, 2 straipsnio a punkto ir 3 straipsnio 1 dalies formuluotės, taip pat iš šios direktyvos bendros struktūros aiškiai matyti, kad ši direktyva taikoma tik „sutarčių sąlygoms“ ir netaikoma paprastai praktikai, kuri nagrinėjama pagrindinėje byloje⁹. Šiuo atveju, kaip pažymėjo pats prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, ginčijamos skolos perleidimas yra susijęs su prekiautojo *praktika*, o ne su *sutarties sąlyga*, esančia su vartotoju sudarytoje sutartyje. Tokia praktika nepatenka į Direktyvos 93/13 taikymo sritį.

44. Be to, darant prielaidą, kaip, atrodo, matyti iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo abejonės iš tikrųjų susijusios su Ispanijos materialinių ir procesinių nuostatų, kuriomis reglamentuojamas skolų perleidimas, o tiksliau skolininko teisė išsipirkti savo skolą, t. y. Civilinio kodekso 1535 straipsnio ir Civilinio proceso kodekso 17 ir 540 straipsnių suderinamumu su minėta direktyva, tiek, kiek pagal šias nuostatas skolininkui neleidžiama remtis šia teise per skolos išieškojimo procedūrą, kuri nagrinėjama pagrindinėje byloje¹⁰, man atrodo, kad jų negalima uždrausti atsižvelgiant į Direktyvą 93/13.

45. Šiuo klausimu pakanka priminti, kad pagal šios direktyvos 1 straipsnio 2 dalį ji netaikoma imperatyvioms teisės aktų nuostatoms, kaip antai Civilinio kodekso 1535 straipsniui¹¹ ir Civilinio proceso kodekso 17 ir 540 straipsniams.

8 Kadangi nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodytose SESV nuostatose įtvirtinto vartotojų apsaugos tikslo siekiama antrinės teisės nuostatomis, reikia remtis būtent šia direktyva, kuri taikytina *ratione materiae*.

9 Dėl būtino šios rūšies ginčų ir nagrinėjamų ginčų, tiesiogiai susijusių su sutarčių sąlygomis, atskyrimo ir (arba) nacionalinio teismo įgaliojimų vertinti nesąžiningą šių sąlygų pobūdį galimų apribojimų žr. 2014 m. balandžio 30 d. Sprendimą *Barclays Bank* (C-280/13, EU:C:2014:279, 38–42 punktai). Šiuo klausimu Teisingumo Teismas, be kita ko, taip pat galėjo nuspręsti, kad komercinės veiklos nesąžiningumo konstatavimas neturi tiesioginės įtakos klausimui, ar sutartis galioja atsižvelgiant į Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį (žr. 2012 m. kovo 15 d. Sprendimą *Pereničová ir Perenič* (C-453/10, EU:C:2012:144, 46 punktas).

10 *Banco Santander* ir Ispanijos vyriausybė teigia, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat kreipėsi į *Tribunal Constitucional* (Konstitucinis Teismas, Ispanija) dėl šių nuostatų atitikties Konstitucijai, tačiau, kaip matyti iš Teisingumo Teismui pateiktos informacijos, šis kreipimasis buvo atmestas.

11 Šiuo klausimu žr. 2016 m. liepos 5 d. Nutartį *Banco Popular Español ir PL Salvador* (C-7/16, nepaskelbta Rink., EU:C:2016:523, 19–27 punktai), kuri buvo susijusi būtent su šia nuostata.

46. Atsižvelgiant į tai, man taip pat atrodo svarbu pažymėti, kad ginčijamos skolos perleidimas šioje byloje niekaip nekeičia skolininko, kuris yra vartotojas, išpareigojimų turinio ir apimties. Toks perleidimas, kuris atliekamas pagal perleidžiančio prekiautojo ir perėmėjo, trečiojo asmens, sudarytą sutartį, kurios šalis nėra vartotojas, kaip ir reikalaujama Direktyvos 93/13 3 straipsnyje, negali šio vartotojo nenaudai labai pažeisti šalių teisių ir pareigų pusiausvyros.

47. Be to, atrodo pakankamai akivaizdu, kad tokia skolų perleidimo praktika, atitinkanti valstybių narių civilinėje teisėje gerai žinomą galimybę, negali būti prilyginama sutarties sąlygoms, nurodytoms Direktyvos 93/13 priede, susijusiam su jos „3 straipsnio 3 dalies f punkte nurodytomis sąlygomis“, t. y. sąlygomis, kurių tikslas arba rezultatas visų pirma yra „sudaryti sąlygas pardavėjui ar tiekėjui savo nuožiūra nutraukti sutartį“. Be to, pagrindinėje byloje nagrinėjamos skolos perleidimas aiškiai skiriasi nuo to paties priedo p punkte nurodytų sąlygų, nes jis negali „sumažinti vartotojo garantij[ų] negavus pastarojo sutikimo“¹². Iš tiesų šis skolos perleidimas yra neutralus skolininko atžvilgiu. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo minėta aplinkybė, kad skola buvo perleidžiama „grobuoniškų fondų“, veikiančių spekuliaciniais tikslais, naudai gerokai mažesne ar net minimalia kaina, palyginti su pradine skola, nėra būdinga pačios vartotojui tenkančios sutartinės prievolės pobūdžiui¹³.

48. Atsižvelgdamas į visa tai, kas išdėstyta, siūlau į pirmojo klausimo a ir b punktus byloje C-96/16 atsakyti taip, kad Direktyva 93/13 nedraudžiama prekiautojo veikla perleisti arba įsigyti tokias skolas, apie kurias kalbama šioje byloje, kai vartotojui nesuteikiama galimybė panaikinti skolos, sumokant perėmėjui sumą už perleidimą, palūkanas ir išlaidas.

Dėl antrojo klausimo a punkto byloje C-96/16 ir pirmojo klausimo byloje C-94/17 – dėl „Tribunal Supremo“ jurisprudencijos suderinamumo su Direktyva 93/13

49. Antrojo klausimo a punktu byloje C-96/16 ir pirmuoju klausimu byloje C-94/17 prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikę teismai iš esmės klausia, ar Direktyva 93/13 draudžia tokią nacionalinę teismų praktiką, šiuo atveju – *Tribunal Supremo* praktiką, pagal kurią turi būti pripažinta nesąžininga kiekviena paskolos be įkeitimo sutarties (byla C-96/16) ir hipotekinės paskolos sutarties (byla C-94/17) sąlyga, dėl kurios nebuvo derėtasi ir kurioje numatytos palūkanos už praleistą terminą, daugiau kaip dviem procentiniais punktais viršijančios šioje sutartyje numatytą įprastą palūkanų normą.

Dėl priimtinumų

50. Tikslinga pateikti keletą įžanginių pastabų dėl klausimų, susijusių su *Tribunal Supremo* praktikos atitiktimi Direktyvai 93/13, priimtinumų, kiek ši priimtinumą konkrečiai kvestionavo *Banco Santander* ir Ispanijos vyriausybė byloje C-96/16 ir *Banco de Sabadell* byloje C-94/17, motyvuodami tuo, kad šiuo klausimu iškeliama hipotetinė problema.

51. Byloje C-96/16 *Banco Santander* ir Ispanijos vyriausybė laikosi nuomonės, jog yra akivaizdu, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas jau yra nusprendęs, kad sąlygos, kuriose nustatomos pagrindinėje byloje nagrinėjamos palūkanos už praleistą terminą, turi būti pripažįstamos nesąžiningomis (todėl pateiktas klausimas būtų perteklinis). Byloje C-94/17 *Banco de Sabadell* pateikia labai panašų prieštaravimą. Jis patikslina, kad apeliacinis skundas, kurį nagrinėja prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, susijęs ne su *kriterijumi*, kuriuo remiantis buvo nustatytas

¹² Šiomis aplinkybėmis man taip pat atrodo įdomu paminėti tai, kas nurodyta 2008 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/48/EB dėl vartojimo kredito sutarčių ir panaikinančios Tarybos direktyvą 87/102/EEB (OL L 133, 2008, p. 66, ir klaidų ištaisymai OL L 207, 2009, p. 14; OL L 199, 2010, p. 40 ir OL L 234, 2011, p. 46) 17 straipsnyje, nors ši direktyva ir nebūtinai taikytina pagrindinei bylai *rationae temporis*. Nors šioje nuostatoje reikalaujama, kad skolininkas vartotojas būtų informuojamas apie skolos perleidimą ir kad jis išlaikytų savo teises ir garantijas trečiojo asmens perėmėjo atžvilgiu, joje nenustatytas įpareigojimas gauti jo sutikimą ar juo labiau kad jis turėtų teisę išpirkti šią skolą ir (arba) pirmenybės teisę ją išpirkti.

¹³ Kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, Civilinio kodekso 1535 straipsnyje numatyta pirmenybės teisė išpirkti „ginčijamas“ skolas grindžiama būtinybe kovoti su perleidimo sandoriais, kuriais siekiama spekuliatyvių tikslų.

nesąžiningas ginčijamos sąlygos pobūdis, o tik su šio kriterijaus *pasekmėmis*. Šiuo klausimu jis priduria, jog apeliacinis teismas nustatė nesąžiningą nagrinėjamos sąlygos pobūdį, nesiremdamas *Tribunal Supremo* praktika, dėl kurios pateikiamas pirmasis prejudicinis klausimas, nes jis priėmė sprendimą dar iki šios teismo praktikos suformavimo. Taigi, net jei Teisingumo Teismas pripažintų, kad pagal Sąjungos teisę tokia teismo praktika yra draudžiama, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas negalėtų šiuo aspektu panaikinti apeliacinės instancijos teismo sprendimo.

52. Atsižvelgdamas į tai, laikausi nuomonės, jog nors iš nutarčių dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad šiuos prašymus pateikę teismai akivaizdžiai buvo linkę konstatuoti jiems nagrinėti pateiktų sąlygų nesąžiningumą, vis dėlto jie dar nepriėmė galutinio sprendimo dėl šių sąlygų nesąžiningumo, visų pirma atsižvelgdami į naujausioje *Tribunal Supremo* praktikoje nustatytą kriterijų.

53. Taigi atrodo, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismų klausimai, susiję su *Tribunal Supremo* nustatyto kriterijaus suderinamumu, vis dar yra svarbūs šiems teismams. Iš tiesų minėti teismai siekia išsiaiškinti, ar toks teismų praktikoje nustatytas kriterijus atitinka Direktyvoje 93/13, visų pirma jos 4 straipsnio 1 dalyje, nustatytą vartotojų apsaugos sistemą, nes šis kriterijus taikomas automatiškai, neleidžiant bylą nagrinėjančiam teismui atsižvelgti į visas konkrečius atvejo aplinkybes.

54. Visų pirma dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo abejonių byloje C-94/17 jis iš esmės nurodė, kad, nors jo nagrinėjamas apeliacinis skundas konkrečiai susijęs su pasekmėmis, kylančiomis dėl nesąžiningo pagrindinėje byloje nagrinėjamos sąlygos pobūdžio, jis taip pat kelia abejonių dėl Direktyvos 93/13 nuostatų, susijusių su šio nesąžiningumo konstatavimu, aiškinimu. Be to, negalima atmesti fakto, kad pagal Ispanijos proceso teisę šis teismas, nagrinėdamas jam pateiktą apeliacinį skundą, gali arba privalo *ex officio* peržiūrėti minėtą nesąžiningą pobūdį, visų pirma kriterijus, pagal kuriuos turi būti nustatytas šis nesąžiningas pobūdis, kartu turėdamas omenyje, kad pagal suformuotą Teisingumo Teismo jurisprudenciją klausimas, ar sutarties sąlyga turi būti pripažinta nesąžininga, turi būti prilyginamas viešosios tvarkos klausimui¹⁴.

55. Taigi iš nutarčių dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nėra akivaizdu, kad klausimai dėl *Tribunal Supremo* nustatyto kriterijaus, kuriuo vadovaujantis vertinama ar sąlyga, kuria nustatomos palūkanos už praleistą terminą, yra nesąžininga, t. y. klausimai, kuriems pagal suformuotą Teisingumo Teismo jurisprudenciją turi būti taikoma reikšmingumo prezumpcija¹⁵, yra nepriimtini.

Dėl esmės

56. Kalbant apie bylos esmę, kyla klausimas, ar vienareikšmis kriterijus, kaip antai tas, kurį yra nustatęs *Tribunal Supremo*, pagal kurį su vartotoju sudarytos paskolos sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo derėtasi ir kurioje nustatyta taikytina palūkanų už praleistą terminą norma, yra nesąžininga, nes ši norma šioje sutartyje numatytas įprastas palūkanas viršija daugiau nei dviem procentiniais punktais, yra suderinamas su Direktyvoje 93/13, visų pirma jos 4 straipsnio 1 dalyje, nustatyta vartotojų apsaugos sistema, nes atrodo, kad šis kriterijus taikomas automatiškai, neleidžiant prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui atsižvelgti į visas konkrečius atvejo aplinkybes.

¹⁴ Šiuo klausimu žr. 2013 m. gegužės 30 d. Sprendimą *Asbeek Brusse ir de Man Garabito* (C-488/11, EU:C:2013:341, 40, 41 ir 44 punktai). Taip pat žr. 2015 m. vasario 26 d. Sprendimą *Matei* (C-143/13, EU:C:2015:127, 40 punktas).

¹⁵ Neseniai reikšmingumo prezumpcija, susijusi su panašiomis aplinkybėmis pateiktais prejudiciniais klausimais dėl direktyvos išaiškinimo, be kita ko, buvo nagrinėjama 2014 m. rugsėjo 10 d. Sprendime *Kušionová* (C-34/13, EU:C:2014:2189, 38 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija) ir 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendime *Andriuc ir kt.* (C-186/16, EU:C:2017:703, 20 punktas).

57. Prieš nagrinėjant klausimą, ar minėta teismo praktika kelia problemų Direktyvos 93/13 suteikiamos apsaugos veiksmingumo požiūriu, norėčiau pateikti keletą pirminių pastabų dėl šios nacionalinio teismo praktikos suformavimo konteksto ir dėl konkrečios jos taikymo srities nacionaliniams teismams, kurių prašoma arba kurie turi savo iniciatyva priimti sprendimą dėl sąlygų, esančių su vartotojais sudarytose sutartyse, nesąžiningumo.

– *Pirminės pastabos dėl „Tribunal Supremo“ praktikoje nustatytos taisyklės suformavimo konteksto ir taikymo srities*

58. Teisingumo Teismo jurisprudencijoje, susijusioje su Direktyva 93/13, atsižvelgiant į ja suteikiamą apsaugą, buvo atkreiptas dėmesys į nacionaliniams teismams suteikto aktyvaus vaidmens svarbą konstatuojant ir baudžiant už nesąžiningas sąlygas, nustatytas su vartotojais sudarytose sutartyse, pavyzdžiui, tokias sąlygas, kuriomis nustatomos palūkanos už praleistą terminą¹⁶.

59. Vis dėlto, kiek tai atrodo pripažinta, Teisingumo Teismas, tiesiog primindamas iš Direktyvos 93/13 aiškiai kylančius bendruosius kriterijus, neprivalo tiksliai nustatyti sutarties sąlygų, kurios turi būti pripažintos nesąžiningomis, kaip tai suprantama pagal šią direktyvą, rūšies. Taigi tik nacionalinis teismas, atsižvelgdamas į visas reikšmingas aplinkybes, gali geriausiai nustatyti, kokiais atvejais sutarties sąlyga, kurioje nustatomos palūkanos už praleistą terminą, turi būti pripažįstama nesąžininga tiek, kiek ji gali lemti reikšmingą sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyros pažeidimą vartotojo nenaudai¹⁷.

60. Be to, negalima atmesti to, kad valstybės narės aukštesnės instancijos teismai, atlikdami nacionalinės teisės derinimo ją aiškinant vaidmenį, yra įgalioti nustatyti tam tikras gaires, kuriomis vadovautųsi žemesnės instancijos teismai, vertindami nesąžiningą vartotojams privalomų sutarties sąlygų pobūdį, tiek, kiek šios gairės atitinka Teisingumo Teismo nustatytas gaires.

61. Atrodo, kad būtent tokio tikslo siekiama pagrindinėse bylose nurodoma *Tribunal Supremo* praktika, suformuota, be kita ko, trijuose sprendimuose, priimtuose 2015 m. balandžio 22 d. (priėmė plenarinė asamblėja), rugsėjo 7 ir 8 d.

62. Įdomu pažymėti, kad *Tribunal Supremo* praktikoje įtvirtintoje taisyklėje minėtuose sprendimuose tiesiogiai užsimenama apie principus, kuriuos Teisingumo Teismas suformavo 2013 m. kovo 14 d. Sprendime *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164). Iš tiesų *Tribunal Supremo* rėmėsi minėto sprendimo 74 punktu, pagal kurį:

„<...>, kalbant apie sąlygą dėl delspinigių nustatymo, reikia priminti, kad atsižvelgiant į [Direktyvos 93/13] priedo 1 punkto e papunktį, siejamą su [šios] direktyvos 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies nuostatomis, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas visų pirma turės patikrinti <...> nustatytą delspinigių normą, palyginti su įstatymais nustatyta palūkanų norma, siekiant patikrinti, kad ji tinkama užtikrinti valstybėje narėje siekiamų tikslų įgyvendinimą ir nevirsija to, kas būtina jiems pasiekti.“

16 Žr., be kita ko, 2012 m. birželio 14 d. Sprendimą *Banco Español de Crédito* (C-618/10, EU:C:2012:349); 2013 m. kovo 14 d. Sprendimą *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164) ir 2015 m. sausio 21 d. Sprendimą *Unicaja Banco ir Caixabank* (C-482/13, C-484/13, C-485/13 ir C-487/13, EU:C:2015:21).

17 Šiuo klausimu žr. 2004 m. balandžio 1 d. Sprendimą *Freiburger Kommunalbauten* (C-237/02, EU:C:2004:209, 22 ir 25 punktai) ir 2010 m. lapkričio 16 d. Nutartį *Pohotovost'* (C-76/10, EU:C:2010:685, 60 punktas). Taip pat žr. mano išvadą sujungtose bylose *Unicaja Banco ir Caixabank* (C-482/13, C-484/13, C-485/13 ir C-487/13, EU:C:2014:2299, 42 punktas).

63. Šiuo klausimu pažymėtina, kad pagrindinėse bylose nurodyti bankai tiek savo rašytinėse pastabose, tiek per posėdį teigė, jog iš 2015 m. balandžio 22 d. ir rugsėjo 7 ir 8 d. *Tribunal Supremo* sprendimų negalima daryti išvados, kad kriterijus, pagal kurį sąlyga, kuria nustatoma palūkanų už praleistą terminą norma, dviem procentiniais punktais didesnė už įprastą palūkanų normą, turi būti pripažįstama nesąžininga, taikomas automatiškai ir yra privalomas. Šių bankų nuomone, šis kriterijus yra tik pagalbinis nacionaliniam teismui, kuris visada gali nukrypti nuo jo, jei tai pateisina bylos aplinkybės.

64. Man atrodo, kad toks aiškinimas neatitinka *Tribunal Supremo* praktikos, be kita ko, suformuotos 2015 m. balandžio 22 d. *Pleno de la Sala de lo Civil* (Civilinių bylų skyriaus plenarinė asamblėja) sprendime.

65. Šiame sprendime *Tribunal Supremo* pripažino, pirma, kad, priešingai nei kitose valstybėse narėse susiklosčiusi padėtis, Ispanijoje nėra jokios paskolos sutartyse, sudaromose su vartotojais, nustatomų palūkanų už praleistą terminą teisės aktuose nustatytos ribos, todėl Ispanijos teismai privalo jį vertinti. Tokiomis aplinkybėmis šis teismas nusprendė, kad būtina ne tik priminti bendruosius principus, bet ir nustatyti konkretesnę taisyklę, siekiant neleisti, kad žemesnės instancijos teismai neatsižvelgtų į skirtingus kriterijus vertindami sąlygų, kuriose nustatyta palūkanų už praleistą terminą norma, nesąžiningą pobūdį, nes tokia situacija lemtų savavališkumą ir teisinį nesaugumą. Atsižvelgęs į Teisingumo Teismo konstatuotus ir skirtingose Ispanijos teisinės sistemos srityse nustatytus kriterijus, *Tribunal Supremo* nusprendė, kad Civilinio proceso kodekso 576 straipsnyje numatytas dviejų procentinių punktų pridėjimas apskaičiuojant teismo priteistas palūkanas yra tinkamiausias teisinis kriterijus nustatyti palūkanų už praleistą terminą normą, taikomą vartotojams suteikiamoms asmeninėms paskoloms. Toks kriterijus leistų neįpareigoti savo prievolių nevykdančio vartotojo sumokėti didelę baudą, kartu proporcingai „kompensuoti“ žalą, kurią kreditorius patyrė dėl pavėluoto prievolės įvykdymo, kurį konstatavo teismas.

66. Taigi iš 2015 m. balandžio 22 d. *Tribunal Supremo* sprendimo teksto matyti, kad jis nustatė nenuginčijamą prezumpciją, pagal kurią sutarties sąlyga, kuria nustatoma palūkanų už praleistą terminą norma, daugiau nei dviem procentiniais punktais viršijanti paskolos sutartyje numatytą įprastą palūkanų normą, yra nesąžininga.

67. Mano supratimu, ši teismo praktika yra neabejotinai privaloma Ispanijos žemesnės instancijos teismams, nes šie teismai nuo šiol privalo pripažinti nesąžininga kiekvieną sutarties sąlygą, kuria nustatoma palūkanų už praleistą terminą norma, viršijanti įprastą palūkanų normą daugiau kaip dviem procentiniais punktais. Nors, kaip per teismo posėdį patikslino Ispanijos vyriausybė, atsakydama į Teisingumo Teismo raštu pateiktą klausimą, minėta teismo praktika neturi įstatymo galios, žemesnės instancijos teismų sprendimai, kurie skirtusi nuo *Tribunal Supremo* nuosekliai nustatytų gairių, turinčių „rekomendacinę“ galią, būtų naikinami kasacinėje instancijoje.

68. Atsižvelgiant į tai, priešingai, nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, man atrodo, kad tokios praktikos formavimas negali būti prilygintas priemonėms, kurios gali būti nustatomos nacionalinės valdžios institucijų pagal Direktyvos 93/13 8 straipsnį.

69. Primenu, kad pagal Direktyvos 93/13 8 straipsnį „valstybės narės gali priimti arba išlaikyti pačias griežčiausias Sutartį atitinkančias nuostatas [Direktyva 93/13] reglamentuojamoje srityje, siekiant užtikrinti maksimalią vartotojo apsaugą“. Taikydamos šį straipsnį, valstybės narės gali sudaryti nesąžiningų sąlygų sąrašus, jei tik praneša apie tai Komisijai pagal šios direktyvos 8a straipsnį.

70. Be to, kad ši galimybė buvo suteikta tik nacionalinės teisės aktų leidėjui arba nacionalinėms reglamentavimo ar administracinėms institucijoms, išskyrus nacionalinius teismus¹⁸, man atrodo, kad iš tikrųjų kalbama ne apie nacionalinės taisyklės, kuria siekiama sustiprinti pagal Direktyvą 93/13 suteikiamą vartotojų apsaugą, suformavimą, nustatant „juodąją sąlygą (visada nesąžiningą sąlygą)“, o apie aukštesnės instancijos teismo praktiką, kuria, nesant konkrečių nuostatų dėl palūkanų už praleistą terminą normos nustatymo, siekiama pateikti tiksliai gaires nacionaliniams teismams, kuriomis remiantis būtų vertinama, kokiais atvejais sutarties sąlyga, kuria nustatoma šių palūkanų norma, būtinai turi būti pripažįstama nesąžininga.

71. Kaip buvo patvirtinta per teismo posėdį, nors ši teismo praktika papildė nacionalinę teisę ir todėl yra privaloma Ispanijos teismams¹⁹, ji negali būti prilyginama priemonėms, kurias valstybės narės gali nustatyti pagal Direktyvos 93/13 8 straipsnį.

72. Vis dėlto, kaip paaškinsiu toliau, nors ši teismo praktika yra privaloma, ji nekelia problemų, atsižvelgiant į Direktyva 93/13 siekiamą vartotojų apsaugą.

– Klausimo, ar „Tribunal Supremo“ praktika kelia problemų, atsižvelgiant į Direktyvos 93/13 suteikiamą apsaugą, nagrinėjimas

73. Iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad Direktyva 93/13 draudžiama nustatyti kriterijų, kuris apibrėžtų nesąžiningą sąlygos pobūdį, jeigu dėl jo šio kriterijaus neatitinkančią sąlygą nagrinėjantis nacionalinis teismas negalėtų patikrinti galimai nesąžiningo šios sąlygos pobūdžio ir prireikus jos netaikyti²⁰.

74. Vis dėlto nemanau, jog iš šios jurisprudencijos galima daryti išvadą, kad direktyva draudžia nacionaliniams teismams taikyti tokį kriterijų, jei paašikėja, kad bet kokia jį atitinkanti sąlyga turi būti automatiškai pripažįstama nesąžininga, neatsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes. Galiausiai atrodo, kad Direktyvos 93/13 veiksmingumo požiūriu yra lemiamai, kad nacionalinių teismų įgaliojimams pripažinti jų nagrinėjamas sąlygas nesąžiningomis nebūtų daromas neigiamas poveikis.

75. Vertinant sąlygas, kuriose nustatomos palūkanos už praleistą terminą ir įprastos palūkanos, svarbu tai, kad tokio kriterijaus nustatymas nepanaikintų nacionalinio teismo galimybės pripažinti nesąžiningą sutarties sąlygą, kuria nustatoma palūkanų už praleistą terminą norma, viršijanti įprastą sutartinę palūkanų normą mažiau nei dviem procentiniais punktais, jei tai yra būtina dėl konkrečių bylos aplinkybių. Be to, nacionaliniam teismui neturi būti užkertamas kelias įvertinti su vartotoju sudarytos sutarties sąlygos, kurioje nustatyta įprasta palūkanų norma, nesąžiningą pobūdį, jei šalys nebuvo dėl jos derėjusios²¹.

76. Šiuo atveju visos šalys sutinka, kad Ispanijos teismai, atsižvelgdami į sutarties sudarymo aplinkybes, visada gali pripažinti nesąžiningomis sąlygas, kuriomis nustatomos palūkanos už praleistą terminą, kurių norma viršija įprastą palūkanų normą ne daugiau kaip dviem procentiniais punktais. Taip pat laikausi nuomonės, kad *Tribunal Supremo* praktika nekliudo bylas nagrinėjantiems teismams vertinti nesąžiningą su vartotoju sudarytoje sutartyje nustatytą įprastą palūkanų normos pobūdį, jei sudarant sutartį nebuvo sudaryta jokie susitarimo.

18 Šiuo klausimu žr. generalinio advokato H. Saugmandsgaard Œe išvadą byloje *Biuro podrózy Partner* (C-119/15, EU:C:2016:387, 53–57 punktai) ir generalinio advokato P. Mengozzi išvadą sujungtose bylose *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, EU:C:2016:552, 18 išnaša). Taip pat pažymėtina, jog Direktyvos 2011/83 63 konstatuojamojoje dalyje daroma nuoroda į „priimtas specialias nacionalines nuostatas“.

19 Pagal Civilinio kodekso 1 straipsnio 6 dalį teismų praktika papildoma teisinę sistemą principais, kuriuos, aiškindamas ir taikydamas teisę, papročius ir bendruosius teisės principus, nuosekliai įtvirtina *Tribunal Supremo*. Per teismo posėdį *Banco de Sabadell* nurodė (šiuo klausimu jam niekas neprieštaravo), kad Ispanijos teismai automatiškai taiko *Tribunal Supremo* nustatytą taisyklę.

20 Šiuo klausimu žr. 2015 m. sausio 21 d. Sprendimą *Unicaja Banco ir Caixabank* (C-482/13, C-484/13, C-485/13 ir C-487/13, EU:C:2015:21, 40 punktas).

21 Šiuo klausimu žr. 2013 m. kovo 14 d. Sprendimą *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164, 74 punktas).

77. Taip pat primenu, kad nėra auksinės taisyklės, pagal kurią būtų galima abstrakčiai įvertinti sąlygos, kuria nustatomos palūkanos už praleistą terminą, nesąžiningą pobūdį²². Kitaip tariant, nėra tobulų kriterijų, kuriais remiantis, neatsižvelgiant į kiekvieno konkretaus atvejo aplinkybių nagrinėjimą, būtų galima teigti, kad tokia sąlyga yra nesąžininga.

78. Reikia pripažinti, kad prezumpcija, jog nesąžininga yra sąlyga, kurioje nustatomos tam tikrą ribą viršijančios palūkanos už praleistą terminą, net jei jos negalima nuginčyti, atitinka Direktyvos 93/13 tikslą, kuris, primenu, yra išvengti sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyros pažeidimo (žr. šios direktyvos 3 straipsnio 1 dalį) *virtuotojų nenaudai* ir galiausiai apsaugoti vartotojus. Tai, kad nacionalinis teismas turi pripažinti nesąžiningą sutarties sąlygą, kuria nustatomos tam tikrą ribą viršijančios palūkanos už praleistą terminą, nekelia problemų šių tikslų siekimo požiūriu, nors šių problemų ir gali kilti, kalbant apie bendrą sutarties pusiausvyrą, vertinamą apskritai.

79. Šiomis aplinkybėmis pažymėtina, kad, norint nustatyti, ar sąlyga vartotojo nenaudai lemia „reikšmingą“ iš sutarties kylantių šalių teisių ir pareigų „pusiausvyros pažeidimą“, visų pirma gali būti svarbu atsižvelgti į taikytinas nacionalinės teisės taisykles, jei šalis šiuo klausimu tarpusavyje nesutarė. Būtent atlikęs tokią lyginamąją analizę nacionalinis teismas galės įvertinti, ar (o jei reikia, kiek) dėl sutarties vartotojas patenka į mažiau palankią teisinę padėtį, *palyginti su numatyta galiojančioje nacionalinėje teisėje*²³.

80. Šioje byloje kriterijus, pagal kurį palūkanos už praleistą terminą negali būti didesnės už įprastas metines palūkanas daugiau kaip dviem procentiniais punktais, kyla ne tiesiogiai iš Ispanijos teisės aktų – juose į šį kriterijų atsižvelgiama netiesiogiai. Kaip *Tribunal Supremo* patikslino nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje C-94/17, kriterijus, į kurį šis teismas atsižvelgė vertindamas palūkanų už praleistą terminą normą, paremtas kriterijumi, kuris gali būti laikomas pagrįstu, atsižvelgiant į kitose srityse taikomas nacionalines nuostatas.

81. Atsižvelgdamas į visa tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui į antrojo klausimo a punktą byloje C-96/16 ir į pirmąjį klausimą byloje C-94/17 atsakyti taip, kad pagal Direktyvą 93/13 nedraudžiama nacionalinė teismo praktika, pagal kurią nesąžininga yra paskolos sutarties sąlyga, kurioje palūkanų už praleistą terminą norma numatyta daugiau nei dviem procentiniais punktais viršijanti įprastą metinę palūkanų normą, tačiau su sąlyga, kad šia praktika iš nacionalinio teismo neatimama galimybė savarankiškai ir atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes įvertinti galimai nesąžiningą kiekvienos jo nagrinėjamos sąlygos, neatitinkančios šio kriterijaus, pobūdį.

Dėl antrojo klausimo b punkto byloje C-96/16 ir antrojo ir trečiojo klausimų byloje C-94/17

82. Antrojo klausimo b punktu byloje C-96/16 ir antruoju ir trečiuoju klausimais byloje C-94/17 prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikę teismai klausia, ar Direktyva 93/13 draudžiama tai, ką savo sprendimuose nustatė *Tribunal Supremo*, t. y. kad paskolos sutarties sąlygos, kurioje nustatoma palūkanų už praleistą terminą norma, nesąžiningumo konstatavimo pasekmė yra šių palūkanų panaikinimas, todėl toliau skaičiuojamos tik įprastos palūkanos. Jei atsakymas į šį klausimą būtų teigiamas, *Tribunal Supremo* byloje C-94/17 klausia, kokia turėtų būti to pasekmė, visų pirma, ar turėtų būti panaikinamos ne tik palūkanos už praleistą terminą, bet ir šioje sutartyje numatytos įprastos palūkanos, o gal reikėtų nustatyti teisės aktuose numatytas palūkanas už praleistą terminą.

83. Pagal Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį nesąžiningos sąlygos sutartyje, kurią verslininkas sudaro su vartotoju, nacionalinės teisės aktuose nustatytais sąlygomis neprivalomos vartotojui, ir sutartis lieka toliau privaloma šalims tomis pačiomis sąlygomis, jei ji gali likti galioti ir be nesąžiningų nuostatų.

²² Žr. mano išvadą sujungtose bylose *Unicaja Banco ir Caixabank* (C-482/13, C-484/13, C-485/13 ir C-487/13, EU:C:2014:2299, 42 punktas).

²³ Žr. 2017 m. sausio 26 d. Sprendimą *Banco Primus* (C-421/14, EU:C:2017:60, 59 punktas).

84. Kaip yra konstatavęs Teisingumo Teismas, nacionaliniai teismai privalo netaikyti nesąžiningos sutarties sąlygos, kad ji nebūtų privaloma vartotojui, tačiau jie negali pakeisti jos turinio. Iš tiesų ši sutartis iš principo turi išlikti be jokio kito pakeitimo, išskyrus pakeitimus, kurių atsiranda dėl nesąžiningų sąlygų panaikinimo, kiek pagal vidaus teisės normas toks sutarties tęstinumas yra teisiškai įmanomas²⁴.

85. Tiesa, Teisingumo Teismas taip pat pripažino nacionalinio teismo galimybę nesąžiningą sąlygą pakeisti dispozityvia vidaus teisės norma. Vis dėlto ši galimybė taikoma tik tais atvejais, kai dėl nesąžiningos sąlygos pripažinimo negaliojančia teismas būtų priverstas panaikinti visą sutartį ir dėl to vartotojui galėtų atsirasti tokių pasekmių, dėl kurių jis nukentėtų. Šiuo požiūriu, kaip jau nurodė Teisingumo Teismas, paskolos sutarties sąlygos, susijusios su palūkanų už praleistą terminą norma, panaikinimas iš esmės negali sukelti tokių pasekmių, nes kreditoriaus reikalaujama suma neišvengiamai bus mažesnė, jei ši norma nebus taikoma²⁵.

86. Atsižvelgiant į šią jurisprudenciją, reikia daryti išvadą, kad pagal Direktyvą 93/13 nedraudžiama *Tribunal Supremo* pozicija, kurios jis laikėsi minėtoje savo praktikoje, tiek, kiek ši pozicija reikalauja, kad nacionalinis teismas, kuris nustatė, kad sutarties sąlyga, kurioje nustatyta palūkanų už praleistą terminą norma, yra nesąžininga, pirma, tiesiog atsisakytų taikyti šią sąlygą, kartu išlaikydamas kitų šios sutarties sąlygų galiojimą, visų pirma sąlygų, susijusių su įprasta palūkanų norma, ir, antra, nepakeistų nesąžininga pripažintos sąlygos dispozityviomis teisės aktų normomis, pavyzdžiui, tokiomis, kuriose nustatoma teisės aktuose numatyta palūkanų už praleistą terminą norma, taikoma, jei nėra sutarties šalių susitarimo.

87. Jei nacionalinis teismas pripažino nesąžininga nuostatą, kurioje nustatoma palūkanų už praleistą terminą norma, jis jos netaikys, tačiau šis teismas neturės teisės nuspręsti sumažinti vartotojui tenkančios sankcijos dydžio. Kitos sutarties sąlygos (be kita ko, atitinkamais atvejais ir tos, kurios yra susijusios su įprasta palūkanų norma) liks galioti ir toliau natūraliai lems pasekmes, kurių jomis įprastai ir siekta.

88. Tačiau jeigu galios netektų sąlyga, kuria nustatoma įprasta palūkanų norma, nors ji nebuvo pripažinta nesąžininga, tai gerokai viršytų pasekmes, susijusias su Direktyvos 93/13 suteikiamos apsaugos veiksmingumu.

89. Juo labiau kad, kalbant apie paskolos sutartį, sąlygos, kuriomis nustatoma įprasta palūkanų norma, turi būti aiškiai skiriamos nuo sąlygų, kuriomis nustatoma palūkanų už praleistą terminą norma. Įprastos palūkanos atlieka atlyginimo kreditoriui už suteiktą pinigų sumą funkciją, kol ji bus grąžinta, o palūkanomis už praleistą terminą siekiama nubausti skolininką už savo pareigos grąžinti paskolą sutartyje nustatytais terminais nevykdymą. Todėl sąlygos, susijusios su įprastomis palūkanų normomis, yra paskolos sutarties esmė ir dėl to yra susijusios su pagrindiniu sutarties dalyku, kurio pagal šią Direktyvą 93/13 teismas iš esmės netikrina²⁶.

90. Manau, ši išvada taikoma neatsižvelgiant į tai, kaip yra suformuluotos sutarties sąlygos, kuriose nustatytos palūkanų normos. Neatsižvelgiant į tai, ar sąlyga, kurioje nustatomos palūkanos už praleistą terminą, skiriasi nuo sąlygos, kurioje nustatoma įprasta palūkanų norma, ar šios dvi sąlygos sutampa, išvada, kad sąlyga, nustatanti palūkanų už praleistą terminą normą, yra nesąžininga, negali turėti

24 2015 m. sausio 21 d. Sprendimas *Unicaja Banco ir Caixabank* (C-482/13, C-484/13, C-485/13 ir C-487/13, EU:C:2015:21, 28 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija) ir 2017 m. sausio 26 d. Sprendimas *Banco Primus* (C-421/14, EU:C:2017:60, 71 punktą).

25 Šiuo klausimu žr. 2015 m. sausio 21 d. Sprendimą *Unicaja Banco ir Caixabank* (C-482/13, C-484/13, C-485/13 ir C-487/13, EU:C:2015:21, 28–34 punktai).

26 Šiuo klausimu žr. mano išvadą byloje *Kásler ir Káslerné Rábai* (C-26/13, EU:C:2014:85, 56–58 punktai). Tai taikoma neatsižvelgiant į tai, kad teismas gali tikrinti sąlygas, kurios nebuvo suformuluotos aiškiai ir suprantamai.

poveikio įprastų palūkanų taikymui. Jei palūkanos už praleistą terminą yra išreikštos padidinta įprastų palūkanų norma, negaliojančiu turi būti pripažintas tik šis padidinimas. Tai visai nepanašu į sutarties „adaptaciją“, kuri pagal jurisprudenciją neleidžiama; tai veikiau yra vienos sąlygos, kuri buvo pripažinta nesąžininga, panaikinimas.

91. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, į antrojo klausimo b punktą byloje C-96/16 ir į antrąjį klausimą byloje C-94/17 siūlau atsakyti taip, kad pagal Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnio 1 dalį nedraudžiama, kad, konstatavus paskolos sutarties sąlygos, kurioje nustatoma palūkanų už praleistą terminą norma, viršijanti sutartą įprastą palūkanų normą daugiau kaip dviem procentiniais punktais, nesąžiningą pobūdį, pagal minėtą jurisprudenciją sąlyga, kuria nustatoma įprasta palūkanų norma, būtų toliau taikoma, kol skola bus visiškai gražinta.

92. Atsižvelgiant į šį atsakymą, į trečiąjį klausimą byloje C-94/17 atsakyti nereikia.

Išvada

93. Atsižvelgdamas į visus išdėstytus argumentus, siūlau Teisingumo Teismui į pateiktus prejudicinius klausimus atsakyti taip:

„I. Byloje C-96/16, kurioje prejudicinius klausimus pateikė *Juzgado de Primera Instancia no 38 de Barcelona* (Barselonos pirmosios instancijos teismas Nr. 38, Ispanija):

1. Pagal 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvą 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais nedraudžiama tokia prekiautojo veikla, kai jis perleidžia arba įsigyja tokias skolas, kaip apibūdintos pagrindinėje byloje, kai vartotojui nesuteikiama galimybės panaikinti skolą, sumokant perėmėjui sumą už perleidimą, palūkanas ir išlaidas.
2. Pagal Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnio 1 dalį nedraudžiama tokia nacionalinė teismų praktika, kurioje nustatytas vienareikšmis kriterijus, kad nesąžininga yra su vartotojais sudarytos paskolos sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo derėtasi ir kurioje palūkanų už praleistą terminą norma nustatyta daugiau kaip dviem procentiniais punktais viršijanti įprastą palūkanų normą, jeigu:
 - ja neapribojama nacionalinio teismo diskrecija pripažinti nesąžiningomis šio kriterijaus neatitinkančias prekiautojo ir vartotojo sudarytos paskolos sutarties sąlygas ir
 - ja bylą nagrinėjančiam teismui nedraudžiama netaikyti šios sąlygos, jei jis konstatuotų „nesąžiningą“ jos pobūdį, kaip tai suprantama pagal minėtos direktyvos 3 straipsnio 1 dalį.
3. Pagal Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnio 1 dalį nedraudžiama, kad, konstatavus paskolos sutarties sąlygos, kurioje palūkanų už praleistą terminą norma nustatyta daugiau kaip dviem procentiniais punktais viršijanti įprastą palūkanų normą, nesąžiningumą, pagal minėtą teismo praktiką sąlyga, kurioje nustatyta įprasta palūkanų norma, būtų toliau taikoma, kol bus sumokėta visa skola.

- II. Byloje C-94/17, kurioje prejudicinius klausimus pateikė *Tribunal Supremo* (Aukščiausiasis Teismas, Ispanija):
1. Pagal Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnio 1 dalį nedraudžiama tokia nacionalinė teismų praktika, kurioje nustatytas vienareikšmis kriterijus, kad nesąžininga yra su vartotojais sudarytos paskolos sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo derėtasi ir kurioje palūkanų už praleistą terminą norma nustatyta daugiau kaip dviem procentiniais punktais viršijanti įprastą palūkanų normą, jeigu:
 - ja neapribojama nacionalinio teismo diskrecija pripažinti nesąžiningomis šio kriterijaus neatitinkančias prekiautojo ir vartotojo sudarytos paskolos sutarties sąlygas ir
 - ja bylą nagrinėjančiam teismui nedraudžiama netaikyti šios sąlygos, jei jis konstatuotų „nesąžiningą“ jos pobūdį, kaip tai suprantama pagal minėtos direktyvos 3 straipsnio 1 dalį.
 2. Pagal Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį ir 7 straipsnio 1 dalį nedraudžiama, kad, konstatavus paskolos sutarties sąlygos, kurioje palūkanų už praleistą terminą norma nustatyta daugiau kaip dviem procentiniais punktais viršijanti įprastą palūkanų normą, nesąžiningumą, pagal minėtą teismo praktiką sąlyga, kurioje nustatyta įprasta palūkanų norma, būtų toliau taikoma, kol bus sumokėta visa skola.
 3. Į trečiąjį klausimą atsakyti nereikia.